

УДК 349.42: 349.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.25>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗМІЩЕННЯ ПАСІК НА ЗЕМЛЯХ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Пустовіт І.В.,
студент 3-го курсу
кафедри фундаментальних
і галузевих юридичних наук,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
ORCID: 0009-0006-4897-6485

Латишева В. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних
і галузевих юридичних наук,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
ORCID: 0000-0002-2388-8829

Пустовіт І.В., Латишева В.В. Особливості правового регулювання розміщення пасік на землях лісового фонду України.

У статті досліджено правові аспекти розміщення пасік на землях лісового фонду України, що має важливе значення для розвитку бджільництва та підтримання екологічної стабільності. Встановлено, що бджільництво сприяє підтриманню біорізноманіття та покращенню стану природних ландшафтів через запилення рослин. Проаналізовано законодавчі норми, зокрема, Закон України «Про бджільництво» та Лісовий кодекс України, які регламентують порядок використання земель для ведення бджільництва. Встановлено, що ліси відіграють величезну роль у бджільництві, адже значна частина лісових екосистем України є якісним і продуктивним медозбором. Виділено ключові проблеми правового регулювання, серед яких недостатнє нормативне регулювання критеріїв розміщення пасік і контролю за їхньою діяльністю.

Особливу увагу приділено впливу воєнного стану на можливості розміщення пасік у лісах, зокрема обмеженням, які введено для забезпечення безпеки громадян. Запропоновано, переглянути обмеження щодо розміщення пасік на землях лісового фонду у тих областях України, які розташовані далеко від лінії бойових дій та від кордону із росією та білоруссю, і в яких можна гарантувати відносну безпеку під час відвідування лісів. У роботі обґрунтовано необхідність збереження безоплатного доступу до земель лісового фонду для пасічників як інструменту підтримки підприємництва у сільській місцевості. Це сприятиме збереженню традиційних форм ведення бджільництва та підтримці підприємницької ініціативи в сільській місцевості. Регулювання розміщення пасік має зберігати баланс між екологічною стійкістю, економічними інтересами пасічників та соціальною відповідальністю щодо безпеки громадян.

На основі аналізу запропоновано вдосконалення нормативно-правового регулювання бджільництва через розвиток спеціалізованого інституту права у сфері бджільництва, який забезпечить регулювання не лише аграрно-правових відносин, а і еколого-правових та сприятиме екологічній безпеці держави. Зроблено висновок про доцільність часткового перегляду заборон на доступ до лісів у безпечних регіонах для сприяння розвитку галузі.

Ключові слова: бджільництво, лісовий фонд, правове регулювання, екологічна стабільність, воєнний стан.

Pustovit I.V., Latysheva V.V. Peculiarities of legal regulation of the placement of apiaries on the lands of the forest fund of Ukraine.

The article examines the legal aspects of the placement of apiaries on the lands of the forest fund of Ukraine, which is of great importance for the development of beekeeping and maintaining ecological stability. Legislative norms are analysed, in particular, the Law of Ukraine «On Beekeeping» and the Forest Code of Ukraine, which regulate the procedure for using land for beekeeping. It is established that forests play a huge role in beekeeping, since a significant part of the forest ecosystems of Ukraine is a high-quality and productive honey collection. Key problems of legal regulation are highlighted, including insufficient regulatory regulation of the criteria for the placement of apiaries and control over their activities.

Particular attention is paid to the impact of martial law on the possibility of placing apiaries in forests, in particular, restrictions introduced to ensure the safety of citizens. It is proposed to review restrictions on the placement of apiaries on forest lands in those regions of Ukraine that are located far from the line of hostilities and from the border with russia and belarus, and in which relative safety can be guaranteed when visiting the forests. The paper substantiates the need to maintain free access to forestlands for beekeepers as a tool to support entrepreneurship in rural areas. This will contribute to the preservation of traditional forms of beekeeping and support for entrepreneurial initiative in rural areas. Regulation of the placement of apiaries should maintain a balance between environmental sustainability, economic interests of beekeepers and social responsibility for the safety of citizens.

Based on the analysis, it is proposed to improve the regulatory and legal regulation of beekeeping through the development of a specialized institute of law in the field of beekeeping, which will ensure the regulation of not only agrarian and legal relations, but also ecological and legal relations and will contribute to the ecological security of the state. The conclusion is made about the feasibility of partially revising the bans on access to forests in safe regions to promote the development of the industry.

Key words: beekeeping, forest fund, legal regulation, ecological stability, martial law.

Постановка проблеми. Сучасна діяльність із розміщення пасік на землях лісового фонду України має важливе значення як для розвитку бджільництва, так і для збереження екосистеми лісів. Бджільництво сприяє підтриманню біорізноманіття та покращенню стану природних ландшафтів через запилення рослин. Проте правове регулювання цієї діяльності є недостатньо розробленим і має низку прогалин, що створює правову невизначеність для суб'єктів господарювання та ускладнює їхню взаємодію з органами управління лісовим господарством. Крім того, неузгодженість норм земельного, лісового та природоохоронного законодавства створює колізії, які ускладнюють реалізацію права на використання земель лісового фонду для цілей бджільництва. Відсутність чітких критеріїв розміщення пасік та механізмів контролю за їх діяльністю також може спричинити екологічні ризики, зокрема порушення балансу екосистем. Таким чином, необхідність вдосконалення правового регулювання розміщення пасік на землях лісового фонду обумовлює актуальність цього дослідження. Увага до цієї проблеми сприятиме розвитку бджільництва, забезпеченню раціонального використання природних ресурсів та гармонізації правових норм у сфері земельних, лісових та екологічних відносин.

Стан опрацювання проблематики. Питання правового регулювання бджільництва вивчали такі вчені як: С.І. Бугера [1], Д.М. Моїсеєнко [2], А.О. Кондрашова [3] та інші. Зауважимо, що юридичною наукою правове регулювання бджільництва розглядається як субінститут інституту правового регулювання тваринництва та відноситься до аграрного права. Проте, у період воєнних дій розвиток бджільництва набуває особливого значення та потребує комплексного дослідження з урахуванням ролі бджільництва у забезпеченні екологічної безпеки.

Метою статті є дослідження правових норм, які регулюють розміщення пасік на землях лісового фонду, а також аналіз правового механізму, який захищає права та інтереси пасічників і власників лісів у цій сфері. У процесі дослідження згаданої проблематики та визначення основних напрямів вдосконалення зазначеної системи права буде використано діалектичний підхід із використанням таких методів як: системний, логічний, формально-юридичний та аналітичний.

Виклад основного матеріалу. Як було раніше сказано, ліси відіграють величезну роль у бджільництві, адже значна частина лісових екосистем України є якісним і продуктивним медозбором.

У ст. 1 Закону України «Про бджільництво» [4] визначено, що це галузь сільськогосподарського виробництва, основою функціонування якої є розведення, утримання та використання бджіл

для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості. Також у абзаці третьому ст. 7 згаданого закону вказано, що державне регулювання в галузі бджільництва здійснюється шляхом встановлення відповідних норм і правил.

Такими нормами є норми ст. 11–13 ЗУ «Про бджільництво», в яких чітко вказано, хто має право на зайняття бджільництвом, як відбувається формування пасіки та видача ветеринарно-санітарних паспортів, племінних свідоцтв (сертифікатів) і реєстрація пасік. Відповідно до вказаних статей право на утримання бджіл і зайняття бджільництвом мають громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які мають необхідні навички або спеціальну підготовку, а також юридичні особи. Зайняття бджільництвом здійснюється без окремого дозволу органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. Фізична або юридична особа з метою зайняття бджільництвом формує пасіку з бджолиних сімей, яка може мати підсобне приміщення, інвентар і обладнання та розміщується на відповідній земельній ділянці. Кількість бджолиних сімей, що може утримуватися юридичними та фізичними особами, не обмежується. На пасіках утримуються бджоли лише районованих у тій чи іншій місцевості порід згідно з планом їх породного районування в Україні, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики. З метою обліку пасік та здійснення лікувально-профілактичних заходів на кожну пасіку видається ветеринарно-санітарний паспорт. Форма паспорта і порядок його видачі встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики. Пасіка підлягає реєстрації за місцем проживання фізичної особи або за місцем знаходження юридичної особи, яка займається бджільництвом, у місцевих державних адміністраціях або сільських, селищних, міських радах у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики [4].

Отже, із аналізу цих норм випливає, що одного бажання особи займатися бджільництвом і навіть наявність у неї підсобного приміщення, інвентарю і обладнання, які необхідні для ведення бджільництва, та зареєстрованої пасіки з наявним ветеринарно-санітарним паспортом, недостатньо для заняття цією справою, якщо в особі немає у володінні чи в користуванні земельної ділянки на якій вона може розмістити свою пасіку. Тому, згідно із аналізу ст. 15 Закону України «Про бджільництво» [4] у пасічника є три варіанти де можна розмістити свою пасіку: 1) на земельній ділянці, яка належить йому на праві власності; 2) на земельній ділянці, яка належить іншому власникові, за його згодою; 3) на землях лісового фонду.

Розміщення пасік на землях лісового фонду України регулюється положеннями Лісового кодексу України [5], а саме статтями 67, 69, 73 та 77. Відповідно до положень цих статей Лісового кодексу України розміщення пасік належить до спеціального використання лісових ресурсів, а саме до такого його виду, як побічні лісові користування. Розміщення пасік на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом – лісовим квитком, що видається безоплатно власниками лісів або постійними лісокористувачами. Рішення про видачу або відмову у видачі лісового квитка на розміщення пасіки на землях лісового фонду України приймається протягом одного місяця з дня подання документів власником лісу або лісокористувачем. Підстави для прийняття рішення про відмову у видачі лісового квитка, та підстави для його анулювання чітко вказані в ч. 8-9 ст. 69 Лісового кодексу України [5].

Порядок та умови розміщення пасік, як здійснення спеціального використання лісових ресурсів, та форма лісового квитка встановлені Постановою Кабінету Міністрів України № 761 від 23 травня 2007 р. «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» [6]. Відповідно до цієї постанови – ділянки для розміщення вуликів і пасік з метою раціонального використання медоносів лісу і лучного різнотрав'я виділяються переважно на узліссях, галявинах та інших не вкритих лісовою рослинністю ділянках. Місця розміщення вуликів і пасік визначають власники лісів або постійні лісокористувачі з урахуванням умов ведення лісового господарства та використання інших видів лісових ресурсів. Розміщення пасік у місцях масового відпочинку людей забороняється. Також у згаданій постанові затверджено «Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів» та наведена форма лісового квитка. Лісовий квиток видається щороку на підставі лімітів використання лісових ресурсів під час заготівлі другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань. Для видачі лісового квитка лісокористувачі подають заявку на використання лісових ресурсів. З моменту видачі лісорубного або лісового квитка виділені лісокористувачеві лісові ділянки (лісосіки) здаються під його охорону [6].

Більш детально порядок та умови розміщення пасік на землях лісового фонду України врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України № 449 від 23 квітня 1996 р. «Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України» [7], яка на даний момент є чинною. Відповідно до її положень найбільш придатними для розміщення пасік є мішані ліси з наявністю медоносів: липи, клена, верби, горобини, жимолості, крушини, глоду, чорниці, малини, вересу, калини, терну тощо. Період розміщення вуликів і пасік визначається залежно від календарних термінів цвітіння медоносів. Місця розміщення вуликів і пасік визначаються постійними користувачами земельних ділянок лісового фонду з урахуванням умов ведення лісового господарства та спеціального використання лісових ресурсів. З метою раціонального використання медоносів лісу і лучного різнотрав'я ділянки для розміщення вуликів і пасік виділяються переважно на узліссях, галявинах та інших не вкритих лісовою рослинністю землях. На ділянках для розміщення вуликів і пасік дозволяється спорудження тимчасових (не капітальних) будівель без права вирубування дерев і чагарників, розчищення та розорювання земельних ділянок лісового фонду. Розміщення пасік у місцях масового відпочинку людей забороняється.

У ч. 1 ст. 77 Лісового кодексу України [5] вказано, що спеціальне використання лісових ресурсів, крім розміщення пасік, є платним. На нашу думку, законодавець зробив таке виключення у спеціальному використанні лісових ресурсів для пасічників через такі причини: 1) корисний вплив бджільництва на лісову екосистему шляхом запилення бджолами дикорослих рослин та дерев; 2) безоплатний доступ до земель лісового фонду України для розміщення пасік зменшує фінансове навантаження на пасічників, які мають невелике бджільницьке господарство, і тому такий підхід стимулює розвиток підприємництва в сільській місцевості та підтримує збереження такої традиційної форми ведення бджільництва, як лісове бджільництво, яке характерне для західної частини нашої держави та для Полісся. Тому, на наше переконання, враховуючи згадані аргументи на користь безоплатного доступу до земель лісового фонду України для розміщення пасічниками своїх пасік, цей підхід треба зберігати й далі, особливо задля стимулювання розвитку підприємницької ініціативи у селі після завершення війни.

Варто зауважити, що розміщення пасік можливе далеко не на всіх землях лісового фонду України. До таких земель належать території, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Згідно із ст. 12 ЗУ «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» ведення сільськогосподарської, лісогосподарської, виробничої та іншої діяльності у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення забороняється. Логіка законодавця у цьому питанні зрозуміла, це захист здоров'я як самого пасічника, так і споживачів його продукції.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну внесло свої корективи в правове розміщення пасік на землях лісового фонду України. Зокрема, в багатьох областях нашої держави відповідно до розпоряджень обласних військових адміністрацій, цивільному населенню заборонено відвідувати ліси. Винятком є лише транзитний транспорт, військові, правоохоронці, рятувальники, лісівники й інші відповідні служби та установи.

Зрозуміло, що така заборона негативно вплинула на бджолярів України, адже тепер вони змушені розміщувати свої пасіки тільки на околицях сіл та на землях с/г призначення за погодженням з власниками цих земель, що впливає на кількість видобутого меду. Проте, навіть в умовах війни Україна зберегла статус медової країни, яка займає одне з провідних місць серед європейських виробників меду та експортерів на світові ринки, що підтверджується даними Державної митної служби України та Державної служби статистики України, згідно з якими експорт меду у 2023 році склав 55,4 тис. тонн на суму 121,4 млн дол. США, в тому числі, до країн Європейського Союзу – 45,8 тис. тонн (93,6% до загального експорту) на суму 94,9 млн доларів. У першому півріччі 2024 року обсяг експорту меду до країн ЄС склав 40,6 тис. тонн вартістю 70,7 млн доларів [8, с. 337]. Натомість, у 2022 році Україна експортувала 48 тис. тонн на \$137 млн, а у 2021 році цей показник був значно більше – 57,6 тис. тонн на \$143 млн. [9].

Частково погоджуємося із доцільністю заборони розміщення пасік у лісах, адже забезпечення здоров'я і безпеки пасічників є пріоритетним правом, та варто зауважити, що згадана заборона спрямована саме на забезпечення цього права людини та громадянина в умовах війни. В той же час, вважаємо, що в тих областях України, які розташовані далеко від лінії бойових дій та від кордону із росією та білоруссю, і в яких можна гарантувати відносну безпеку під час відвідування

лісів, варто, як виключення з правила, дозволити пасічникам відвідувати ліси і розміщувати свої пасіки на землях лісового фонду України. Прикладом такого підходу є Кіровоградська область, в якій 18 травня 2022 року за відповідним розпорядженням начальника Кіровоградської обласної військової адміністрації дозволили в листяних насадженнях розміщення пасік та заїзд на територію лісів необхідного для ведення цього виду господарювання транспорту[10].

Висновки. Таким чином, на підставі дослідження правових норм, які регулюють розміщення пасік на землях лісового фонду, ми вважаємо, що в Україні має бути сформований інститут права у сфері бджільництва, який забезпечить регулювання не лише аграрно-правових відносин, а і підтримає екологічну безпеку держави. Також, зауважимо, що в умовах війни є доцільним частковий перегляд обмежень на доступ до лісів у безпечних регіонах з метою підтримки бджільництва. Це сприятиме збереженню традиційних форм ведення бджільництва та підтримці підприємницької ініціативи в сільській місцевості. Регулювання розміщення пасік має зберігати баланс між екологічною стійкістю, економічними інтересами пасічників та соціальною відповідальністю щодо безпеки громадян. Встановлення більш гнучких підходів до розміщення пасік на землях лісового фонду України в областях, які віддалені від зони бойових дій, може забезпечити додатковий розвиток цієї галузі.

Результати проведеного дослідження у подальшому сприятимуть розвитку бджільництва, забезпеченню раціонального використання природних ресурсів та гармонізації правових норм у сфері аграрних, лісових та екологічних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бугера С.І. Організаційно-правові питання розвитку державного регулювання в галузі бджільництва України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К. 2007. 219 с.
2. Братішко Н.А., Моїсеєнко Д.М. Правове регулювання бджільництва в Україні. *«Colloquium-journal»*. 30(153), 2022 / JURISPRUDENCE. С. 49–53. DOI: 10.24412/2520-6990-2022-30153-49-53.
3. Кондрашова А. Особливості правового регулювання бджільництва в Україні. *Перспективи напрями наукової думи*. 2018. Т. 2. С. 22-23.
4. Про бджільництво: Закон України від 22.02.2000 № 1492-III: станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text> (дата звернення: 06.11.2024).
5. Лісовий кодекс України: Кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII: станом на 04.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 07.11.2024).
6. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 761: станом на 17.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-п#Text> (дата звернення: 07.11.2024).
7. Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.1996 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-96-п#Text> (дата звернення: 07.11.2024).
8. Куць Т.В., Макачук О.Г. Ринок меду в Україні: особливості функціонування та проблеми в сучасних умовах. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. № 2. С. 335–340. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/ujae_2023_r02_a48.pdf (дата звернення: 07.11.2024).
9. Україна збільшила експорт меду. *Куркуль – онлайн-асистент фермера*. URL: <https://kurkul.com/news/35708-ukrayina-zbilshila-eksport-medu> (дата звернення: 07.11.2024).
10. У листяних лісах Кропивницького та області дозволили розміщувати пасіки. *Кропивницька міська рада*. URL: <https://www.kr-rada.gov.ua/news/u-listyanih-lisah-kropivnitskogo-ta-oblasti-dozvolili-rozmishuvati-pasiki-18-05-2022.html> (дата звернення: 07.11.2024).